

ԿԲ.

Ամբողջ հետազայ վաւերաթուղթը միակ պատմական դէպքով մը կը զբաղի: Երուսաղեմի Ս. Յակոբայ մասին Յունաց և Հայոց մէջ եռացող մեծ խոռվութիւնն է: Հայք ձեռք ձգել կ'ուզեն՝ « պատճառերով քե այն տեղի ևոցս՝ հայոց աւելանի, որովհետև հապէշք և դպտիք՝ ընդ որս և ասորիք՝ համարեալ շինեին իբր ի մասնէ հայոց »¹: Սոյն պատճառարանութեամբ է որ կ'ըսէ Հ. Պօղոս վարդապետ, թէ « հապէշք, որպէս և ասորիք ի ներքոյ հայոց իցեն յայր »:

Այդ կնճուտ խնդիրներն ու կոխները ինչ ինչ մանրամասնութիւններ կը գտնեն Հ. Պօղոս վարդապետի նամակին մէջ, որոնց մասին Չամչեանի Պատմութիւնը կը լռէ. թէև փոխադարձաբար հոն ալ զանազան անցքեր դուրս թողուած են. բան մը՝ որ չի պահանջուիր անշուշտ նամակէ մը:

Յոյները առաջին անգամ 1655ին գրաւել սկսած են հայոց վանքը, Չատկի խոտորման կամ ծոպատկի շփոթութեան վրէժը լուծելու համար²:

Փերյարգեցիոյ տեսան տեսան Մխիթարայ Աբրայի Հօր մերոյ

. . . . Զորպիտութեանց տեղոյս ծանիք, զի ի հոյեմբերի ամսոջ եղև յունաց ընդ հայոց դատախազութիւն ի վերայ սուրբ յակօբու, որ յերուսաղէմ. քանզի հայք ի յանցեալ ամի ձեռամբ սեղբոսին, (որ էր յայնժամ պագիրկեան պաշի) առին ի ձեռաց յունաց զփոքրիկ տեղ մի, որ այն տեղն հապէշին իցէ եղեալ և հապէշն, որպէս և ասորիք ի ի ներքոյ հայոց իցեն լեալք, որպէս մոզոփն, ուռուսն և ալպանիացիքն ի ներքոյ յունաց դաւանութեան. իսկ յոյնք այժմ գնացեալք առ դատաւորս տաճկաց ի ձեռն դրամոց բազմաց առնուլ ի ձեռաց հայոց զսուրբ յակօբն բովանդակ. և իմացեալք հայոց զայս՝ անկան և նոքա առ դրունս դատաւորաց՝ տալով նոցա զդրամս բազումս և ցոյց տալով նոցա զայն հաստատութիւնն, որոց տուեալ է օմերն, մինչ տուեալ է հայոց զսուրբ յակօբ. կոխելով զձեռն իւր ի վերայ այնր հաստատութեան թղթոյն՝ արարին զի բանն յունաց ոչ առաջացաւ, այլ հայոց պատրիարզն հակաւ զկապայ: Բայց ասեն թէ մինչև 300 քսակ դրամ գնաց հայոց, մինչև ի յայս աստիճան ժամանեաց բանն: Եւ յետ բանիս այսորիկ յանց Յ օր [..³] եալ է մատնին զպատրիարզն հայոց՝ և նմա ասացեալ է, թէ յոյնք եկեալ ասա [..] թէ խարէութեամբ էառ ի ձեռաց մերոց զայն հապէշին տեղն՝ սեղբոսն [..] փաշային իւրոյ՝ ուստի խնդրեմք, զի իրաւամբ զատ արարեալ հա [..] մեզ զտեղն մեր՝ ցոյց ինձ զհաստատութիւն ձեր վասն այնր տեղոյն [..] բզն առ մատնին ասացեալ թէ հաստատութեան զիրն այնորիկ տեղոյն ոչ է աստ, այլ յերուսաղէմ. և լուեալ զայս մատնին՝ հրամայեալ պատրիարզին յղել զոք ի յերուսաղէմ և բերել զայն հաստատութեան թուղթն. և ընդ այն մարդոյ յղեալ է մատնին զմի չուխատար ևս. և ի վերջն բանիս այսորիկ ուր կայանայ ոչ զիտի: Քանզի ասեն թէ յոյնք վասն այսորիկ իրի մինչ 1000 քսակի դրամ բացորոշեալք են առ ի խարճել, և զբանն իւրեանց յառաջացուցանել: Եւ ի յայսմիկ միջոցի զսեղբոս ստաաֆն և նորին զեղբայրն ըմբռնեալ ի

1. Չամչեանի Պատմ. Հայոց. Հար. Գ. էջ 809:
 2. Անդ՝ էջ 665:
 3. Վաւերաթուղթիս մէկ ծայրը պատռած ըլլալով՝ կը պակսին ինչ ինչ կէտեր, զորս անկիւնաւոր փակագծով ցոյց կու տանք: